

A csíksomlyói ferences zárdában 1721 és 1774 között keletkezett negyvennyolc nagypénteki misztériumból Fülöp Arpád adott ki négy drámát 1897-ben. Balogh Elemér és Kerényi Imre ebből állította össze a maga változatát, amelybe népköltési szövegeket, csúfolókat, lakodalmi rigmusokat, táncszókat is beépítettek. Ezt a változatot mutatta be a Népszínház társulata 1981 novemberében a Várszínházban (amely hamarosan a Nemzeti Színház kamaraterme lett). Az előadás hatalmas (közönség)sikert aratott: több mint tíz évig szerepelt a repertoáron, és (ha a 90-es évek közepén – többnyire új szereplőkkel – színre került felújítást is beleszámoljuk) több mint ötszáz előadást élt meg.

REPRESENTATÍV LÁTVÁNYOSSÁG

Kerényi Imre egykori rendezését újíttotta most fel a Madách Színházban: néhány apróbb, jelentéktelen változtatástól eltekintve hangról hangra, mozdulatról mozdulatra lemásolta az eredeti előadás „kottáját”. (Ezt már korábban is megtette: 1987-ben Veszprémben és Székesfehérvárott, 1994-ben Veszprémben.)

Az 1981-es bemutatóval azonban nem mérhető össze az idej Madách színházi változat. Az előbbi ugyanis színház történeti jelentőségűvé vált a magyar színtársaságban, míg a mostani erőtlen másolata az eredetinek. Hiába hasonlít minden, az apró különbségek jelentős ízlés- és minőségváltozásról árulkodnak. A díslet is: megmaradt ugyan Götz Béla sövénnyel körülkerített falusi haranglábja, de most – nyilván helykitöltés céljából – kettős kerítés veszi körül. Ez azonban összezavarja a teret: míg a korábbi változatban egyértelmű volt, hogy ki mikor lépett be a szakrálisnak tekinthető játéktérbe, most értelmezhetetlenek a két sövény közti vonulások (nem tudni, hol a kint és a bent, ezáltal a kerítésen belüli tér is hangsúlytalanabbá vált). A Várszínházban a csupasz színpadból adódó fekete háttér előtt játszódott az előadás, a Madáchban hatalmas, világítóan fehér háttér függőnyt látni. A változtatásnak nyilván akusztikai okai vannak, de utal Kerényi mostani szándékára is: nem akarja csupaszon hagyni a színpadot; felöltözteti, hogy a kellemesség, esztétikusság látszatát keltse, akár a padló élénkzöld műfü burkolata. A legárulkodóbb azonban a portál „felöltöztetése”: a Madách hatalmas színpadnyílását felnagyított székely kaput idéző ornamentika díszíti.

A koreográfia híven követi az eredetit, de ebben a milióban a hatása megváltozik. A jóval nagyobb színpadon a szereplőknek hosszabb utat kell bejárniuk, nagyobb teret kell bemozogniuk, tehát minden felgyorsul, és az eredeti előadás méltósággal, nyu-

SÁNDOR L. ISTVÁN

Eredeti másolat

■ BALOGH ELEMÉR-KERÉNYI IMRE:
CSÍKSOMLYÓI PASSIÓ ■

Lucifer és az ördögök a Madách Színház előadásában

Kanyó Béla felvétele

galommal, szépséggel teli mozgásanyaga elnagyoltabbá, végrehajtásában elkapkodottabbá válik.

Az 1981-es előadás egyik legnagyobb értéke a szellemesen megkoreografált és pontosan végrehajtott színpadi stilizáció volt. A tudatosan megformált gesztusok, mozdulatok, cselekvések többnyire groteszk hatást keltenek. Ez az erőteljesen stilizált játékmód akkori teljesen ismeretlen volt a kőszínházakban. (Egy-két rendező munkáit leszámítva még ma is az.) Mindennek most csak kontúrjai láthatók: a Madách színészeinek gesztusai, mozdulatai jeleznek ugyan stilizációs szándékot, de a végrehajtás pontatlannak és legfőképpen részleteiben kidolgozatlanak hat. (Az eredeti előadás erőnyeit valószínűleg a szokatlanul hosszú, öt hónapos próbaidő is magyarázza. A Madách Színház üzemmenetében erre nyilván nincs mód, talán már igény sem.)

Az egykori és a mostani előadást a színészi játék teszi összehasonlíthatatlanná. A Népszínház (hamarosan szélnek eresztett) gárdája a *Csíksomlyói passió*val kovacsolódott társulattá: az izgalmas színészegyenységek erőteljes együttesjátékot produkáltak. Az idej bemutatóból mind a két elem hiányzik: sem érdekes színészegyenységeket, sem erős társulatot nem látunk.

A Madách Színház többnyire arctalanok tűnő szereplői közül alig néhány alakítás tűnik ki. A mostani bemutató legjobb szereplője Magyar Attila (többek között Júdás szerepében), de a kisember esendő szerencsétlenkedéseit érzékeltető alakítása messze nem oly sokszínű, árnyalatgazdag, mint amilyen Kézdy György volt, aki egyszerre tudott ellentétes hangulatokat, szándékokat kifejezni. Debreczeny Csaba (Jézus szerepében) csak a szenvedéstörténetet átlengető bánatot érzékelteti, nem tudja megélt sorsként megmutatni Krisztus alakját, ahogyan Ivánka Csaba tette (aki az ősbemutató után megbetegedett Iglódi Istvántól 1981 decemberében vette át a szerepet). Juhász Róza – fájdalmas Szűzanyaként – szépen elénekli az *Ómagyar Mária-siralmat*, de Hámori Ildikó mindebből annak idején egy egész drámát bontott ki.

Mindezek a kritikai szempontok föl sem merülhetnének, ha Kerényi Imre újraalkotta és nem lemásolta volna egykori sikerét. A mostani előadás nem vesz tudomást az ősbemutató óta eltelt húsz évről, s ezzel – akaratlanul is – a színház romlékonyságáról, mulandóságáról beszél. Mindaz, ami egykor autentikusnak vagy adekvátnak tűnt, egy másfajta társadalmi és kulturális kontextusban kiüresedetté, funkcióvesztetté válik. Ami

egykor független értelmiségi gondolkodásra utalt (az erdélyi anyag, a vallási téma választásának okán), az most inkább reprezentatív, dekoratív látványosság. (Ezt az érzést erősítik a Tavaszi Fesztivál díszbemutatója köré szervezett külsőségek is.) Az előadás ünnepestélyes ugyan, de nyoma sincs benne annak az áhítatnak, bensőségességnek, személyes hitnek, amely oly meggyőzővé tette a várszínházi bemutatót. Akkor az emelkedettséget pajzanság, játékos gecsorozat, ötletgazdag virgoncság ellenpontosította. Kerényi egykori rendezésének legnagyobb erénye ugyanis az volt, hogy tudatosan keverte a színházi formákat: felidézte egy falusi rítusjáték külső formáit és benső tartalmait, és a népi színjátékok, vásári bohózatok oldottabb szemléletével színezte. Bizonyos értelemben a kilencvenes évek formanyelvi váltását is előlegezte a '81-es *Csíksomlyói passió*: a tudatosan vállalt teatralitást ötletközpontú játék bontotta ki. Ehhez képest sajnálatos (de érthető), hogy ma mennyire nem működnek az egykori gegek. Bizonyára nem csak azért, mert a Madách színészei többnyire pongyolán hajtják őket végre.

NAGYPÉNTEKI MISZTÉRIUM

Egy hónappal a Madách premierje után Székesfehérvárott is bemutatták a *Csíksomlyói passiót* – stilszerűen nagypénteken. Az előadás elsősorban azért fontos, mert elszakad az ősbemutató „kottájától”, bizonyítván, hogy a darab nem Kerényi Imre „magántulajdona” (ő fogalmazott így egy interjúban), hogy lehetségesek (és kívánatosak) az adaptáló-rendező elképzeléseitől független színrevitelek is.

A székesfehérvári előadás díszlete kálváriadombot idéz, ahol – Szélyes Imre rendezésének utalásai szerint – egy falusi közösség játssza el a maga nagypénteki passiójátékát. A rendező azonban nem dolgozza ki ezt az ötletet, hisz csak néhány szereplő azonosítható: a tanító a Krónikást (Szabó Gyula), a pap pedig az Úristent játssza (Deus pater: Téri Sándor), Lucifer szerepét pedig a falu kítaszítottja. Szép, ahogy a fiú (Földes Tamás) előbújik a bundája alól, dorombolni kezd, és ezzel gyűjti maga köré azokat a férfiakat, akikben némi elégedetlenség lappang. Ebből a játékból is adódik, hogy a falusiak és az „ördögi figurák” között mindvégig érezhető valami rejtett feszültség.

Amíg a Madách Színház előadásában megítélhetetlen a népi kultúrához való viszony (a színészek nem tudnak megszólalni az archaizáló népies nyelven, a népviseletbe öltözött, deli tartású festett szőke nők vonulásai pedig inkább ironikusak), addig a székesfehérvári előadásban hangsúlyossá válik az archaikus népi formákhoz való visszatérés. Ez érzékelhető a szövegváltoztatásokban és az új zenei összeállításban egyaránt.

Ferencz Éva (a Kerényi-féle népi anyag egy részét kicserélve) Erdélyi Zsuzsanna és Kalós Zoltán által gyűjtött énekekkel, balladákkal, imádságokkal egészítette ki a szöveget. Mindezzel a székesfehérvári alkotók – a műsorfüzet tanúsága szerint – két célt tűztek ki maguk elé. Az egyik valóban érzékelhető az előadásban, a másik inkább a szándék szintjén maradt. Az új szövegváltozat erősebben eltávolodik a forrásától, az iskoladramák világától, és inkább afféle népi misztériumjátéknak hat. De hiába mond el, énekel el gyönyörűen Ferencz Éva számos archaikus imádságot, éneket, nem válik belőle a Krónikással egyenrangú „narrátorfigura”, így kettejük együttes „mesélése” nem teremti meg a történethez való férfi- és női viszony kettősségét. Ennek érzékeltetéséhez átgondoltabb szöveg munkára és határozottabb rendezői jelzésekre lett volna szükség.

Lázár Zsigmond teljes egészében autentikus népzenet használt, neki láthatóan nincs olyan ambíciója, mint az ősbemutató zeneszerzőjének, Rossa Lászlónak, aki a különböző zenei rétegekből sajátos kortárs zenei kompozíciót kívánt létrehozni. Ezért a székesfehérvári előadás egységesebb hangzású, de jóval visszafogottabb benne a zene szerepe. Rác

Szabó Gyula, Bakody József és Kárpáti Norbert a székesfehérvári előadásban

Sági István felvétele

Attila koreográfiája is kevésbé hangsúlyos, mint Novák Ferenc budapesti munkája. Székesfehérvárott mintha a táncot az „ördögi szféra” sajátítaná ki magának, a falusiaknak – sajnos – jóval kevesebb táncos feladat jut.

Szélyes Imre rendezése kevésbé ötletgazdag, mint Kerényié, de egy adott társulatra van szabva, így összességében hitelesebbnek hat. Szélyesnek is van néhány nagyszerű ötlete. Ilyen például az, ahogy az ördögök pár faággal hangulatos Paradicsomot teremtenek. Ők lapulnak azonban minden ág mögött, s hogy a csapda még teljesebb legyen, különféle csalogató madár- és állathangokat utánoznak. Ugyanez a kép tér vissza a Getsemáne-kertben is – jelezve az ószövetségi és az újszövetségi párhuzamokat. Szélyes egyébként nemigen él a stilizáció lehetőségeivel, többnyire azokra a kifejezőeszközökre támaszkodik, amelyeket a székesfehérvári színészek egyébként is használnak.

A két előadásból összességében kiderül, hogy a *Csíksomlyói passió* ma is izgalmas anyag: megérdemelne egy valóban korszerű előadást. Ehhez talán érdemes lenne újból visszanyúlni az ősforráshoz.

BALOGH ELEMÉR-KERÉNYI IMRE: CSÍKSOMLYÓI PASSIÓ (Madách Színház)

ZENE: Rossa László. **DÍSZLET:** Götz Béla. **JELMEZ:** Vágó Nelly. **KOREOGRÁFUS:** Novák Ferenc. **RENDEZŐ:** Kerényi Imre.

SZEREPLŐK: Koltai János, Zenthe Ferenc, Debreczeny Csaba, Magyar Attila, Juhász Róza, Détár Enikő, Tóth Tamás, Szűcs Gábor, Czvetkó Sándor, Csutka István, Laklóth Aladár, Galbenisz Tomasz, Barát Attila/Röthler Balázs, Lesznek Tibor, Weil Róbert, Timkó Eszter, Szilvássy Annamária.

ZENÉSZEK: Zádori László/Lovas Gabi, Salamon Bea, Szabó András/Rossa Levente/Gombai Tamás, D. Tóth Sándor/Nagy Zsolt, Kürtösi Zsolt/Mohácsi Albert, Kirsch János, Magyar Ferenc, Káip Róbert, Roszkos Péter, Hollókői Lajos/Adorján István.

(Vörösmarty Színház, Székesfehérvár)

ZENE: Lázár Zsigmond. **DÍSZLET:** Galambosné Józsa Julianna. **JELMEZ:** Thuróczy Julianna. **KOREOGRÁFUS:** Rác Attila. **RENDEZŐ:** Szélyes Imre. **SZEREPLŐK:** Téri Sándor, Kuna Károly, Végh Péter m. v., Zakariás Éva, Brunner Márta, Szűcs Krisztina, Dózsa László m. v., Bata János m. v., Matus György, Földes Tamás, Bakody József, Kárpáti Norbert, Kozáry Ferenc, Kiss Zoltán, Juhász Illés, Kovács Zoltán, Szabó Gyula, Ferencz Éva m. v., Várad Eszter Sára, Bárd Noémi, Nagy Attila, Hahn Kakas István, Sárkány Gergely, Cserta Gábor, Nagy Réka, Tombor Tímea, Fekete Krisztina, Agócs Benjámin/Nagy Péter, Szaksz Gabriella, Fister Andrea, Máhr Dalma, Túróczi Tamás, Gál Gergely, Cserta Judit.